

ДЕФЕКТИ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ЧАСОВИХ МЕЖ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО

DEFECTS IN THE LEGAL REGULATION OF THE TIME LIMITS OF THE INVESTIGATOR'S COGNITIVE ACTIVITY

Барган С.С., магістр права,

викладач кафедри кримінально-правових дисциплін

Криворізький навчально-науковий інститут Донецького державного університету внутрішніх справ

Стаття присвячена визначенню невідповідності регламентації в чинному кримінальному процесуальному законі нормативних меж пізнавальної діяльності слідчого фактичним часовим межам, протягом яких слідчий може правомірно отримувати інформацію про обставини, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. Вказано на відсутність строків проведення слідчим пізнавальної діяльності від моменту внесення відомостей про вчинене кримінальне правопорушення до ЄРДР до моменту повідомлення особі про підозру. Висловлено думку, що відсутність належного унормування цього проміжку часу впливає на ефективність кримінального провадження, а також порушує принцип розумності строків і право людини на справедливий судовий розгляд. Відтягуючи момент повідомлення особі про підозру, слідчий не обмежується у застосуванні процесуальних засобів пізнання, передбачених ст. 93 КПК України. Зазначене свідчить про здійснення безстрокового кримінального переслідування особи, яка не має можливості користуватися правом на захист через не повідомлення їй про підозру (ст. 42 КПК України). Визначено суперечність зупинення досудового розслідування, оскільки часові межі застосування останнього не унормовані процесуальним законом, внаслідок чого слідчий здатен фактично розширювати часові межі пізнавальної діяльності та приймати рішення про зупинення невизначену кількість разів. Разом з тим, діяльність слідчого набуває «усіченого» вигляду, так як діє заборона на проведення слідчих (розшукових) дій, але залишається можливість використання інших процесуальних засобів збирання доказів, зокрема шляхом витребування речей і документів, а також застосування окремих заходів забезпечення кримінального провадження. Зрештою зроблено висновок, що регламентація часових меж пізнавальної діяльності слідчого має низку нормативних недоліків та потребує подальшого удосконалення.

Ключові слова: досудове розслідування, часові межі, зупинення досудового розслідування, пізнавальна діяльність, процесуальні засоби пізнання; строки.

The article is dedicated to determining the inconsistency of the regulation in the current criminal procedural law with the normative boundaries of the cognitive activity of the investigator within the factual time limits during which the investigator can legitimately obtain information about the circumstances subject to proof in criminal proceedings. It points out the absence of time limits for the investigator's cognitive activity from the moment the information about the committed criminal offense is entered into the Unified Register of Pretrial Investigations until the moment the person is informed of suspicion. It is expressed that the absence of proper regulation of this time interval affects the effectiveness of criminal proceedings and violates the principle of reasonableness of deadlines and the right to a fair trial. At the same time, by delaying the moment of informing the person of suspicion, the investigator is not limited in the use of procedural means of cognition provided for in Article 93 of the Criminal Procedure Code of Ukraine. This indicates the implementation of indefinite criminal prosecution of a person who is unable to exercise the right to defense due to not being informed of suspicion (Article 42 of the Criminal Procedure Code of Ukraine). Furthermore, the inconsistency of suspending pre-trial investigation is identified, as the time limits for its application are not regulated by procedural law, allowing the investigator to practically expand the time limits of cognitive activity and make decisions on suspension an indefinite number of times. Additionally, the investigator's activity takes on a «truncated» form, as there is a prohibition on conducting investigative (search) actions, but the possibility of using other procedural means of evidence gathering remains, including the requisition of items and documents, as well as the application of certain measures to ensure criminal proceedings. In conclusion, it is concluded that the regulation of the time limits of the investigator's cognitive activity has a number of regulatory deficiencies and requires further improvement.

Key words: pre-trial investigation, time limits, stopping the pre-trial investigation, cognitive activity, procedural means of cognition, deadlines.

Постановка проблеми. Пізнавальна діяльність слідчого на досудовому розслідуванні, головним чином, спрямована на отримання достовірних знань про обставини вчинення кримінального правопорушення за допомогою визначених процесуальним законодавством засобів і в передбачених часових межах. При цьому нормативні приписи, що регламентують процесуальні строки досудового розслідування у кримінальному провадженні повинні узгоджуватися з принципом розумності строків для забезпечення права людини на справедливий судовий розгляд. Однак чинна редакція кримінального процесуального закону в частині визначення меж пізнавальної діяльності слідчого не сприяє належному виконанню завдань кримінального провадження внаслідок низки недоліків, зокрема через існування правової регламентації зупинення досудового розслідування, що обумовлює актуальність поставленого у заголовок до цієї статті питання.

Стан опрацювання проблематики. Проблемам правової регламентації пізнавальної діяльності слідчого присвячено низку вітчизняних досліджень таких науковців як Л. М. Лобойка, Т. О. Лоскутова, М. А. Погорецького, Г. К. Тетеряник, В. М. Тертишника, Л. Д. Удалової, М. С. Цуцкіридзе та інших видатних процесуалістів. Проте в теорії кримінального процесу здебільшого розглядаються засоби збирання доказів і межі предмету доказування, залишаючи осторонь

часові межі досудового розслідування, протягом яких слідчий може правомірно пізнавати обставини вчинення кримінального правопорушення. В цьому плані питання, пов'язані з визначенням часових меж діяльності слідчого на досудовому розслідуванні у розрізі внесених змін до ст. 219 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), залишаються малодослідженими, а, отже, такими що потребують подальшого наукового опрацювання.

Виклад основного матеріалу. З гносеологічних міркувань діяльність слідчого у процесі розкриття і розслідування кримінальних правопорушень підпорядковується загальним законам пізнання. Однак на відміну від інших видів суспільної діяльності, пізнання обставин вчинення кримінального правопорушення здійснюється у передбаченій процесуальним законодавством формі. Заразом чинний КПК України не лише визначає межі доказування і сукупність процесуальних засобів пізнання, але й встановлює відповідні строки, впродовж яких слідчий може правомірно збирати, перевіряти й оцінювати докази.

За загальним правилом реалізація кримінальної процесуальної функції сторони обвинувачення відбувається саме в кримінальному провадженні [1, с. 76]. При цьому найбільша кількість пізнавальних засобів, передбачених ч. 2 ст. 93 КПК України, використовується на стадії досу-

догового розслідування. Безумовно, часовий проміжок від внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) до направлення обвинувального акта до суду у контексті проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій є визначальним, оскільки поза досудовим розслідуванням (у разі його закінчення або зупинення) унеможливується їх виконання, що обмежує пізнавальну діяльність слідчого (ч. 8 ст. 223, ч. 5 ст. 280 КПК України).

Варто зазначити, що на підставі Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення самостійності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури» № 3509-IX від 08 грудня 2023 року строки досудового розслідування зазнали змін і обчислюються вже не з моменту внесення відомостей до ЄРДР, а лише з моменту повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину та складають два місяці [2]. Проте у випадку зупинення досудового розслідування після повідомлення особі про підозру за наявності підстав, передбачених ч. 1 ст. 280 КПК України, строки пізнання предмету доказування призупиняються. Відповідно, подальше встановлення відомостей про предмет доказування з порушенням часових меж пізнання призводить до визнання отриманих доказів недопустимими (ч. 8 ст. 223 КПК України). Як наслідок, слідчий втрачає можливість повною мірою реалізувати процесуальні засоби пізнавальної діяльності, хоча, з іншого боку, для опосередкованого пізнання обставин вчинення кримінального правопорушення залишаються інші засоби збирання доказів, використання яких не обмежується стадією досудового розслідування. Зокрема процесуальні норми не містять заборони щодо використання поза межами строків слідства інших процесуальних засобів (крім слідчих (розшукових) дій) для формування та перевірки інформаційно-доказової бази. До таких процесуальних засобів варто віднести витребування речей і документів, проведення інших процесуальних дій, в тому числі й окремих заходів забезпечення кримінального провадження, а також для з'ясування місцезнаходження підозрюваного – використання усіх наявних пізнавальних засобів. В цьому плані, коли процесуальним законодавством фактично передбачена можливість застосування інших процесуальних засобів пізнання, окрім слідчих (розшукових) дій, вбачається, що пізнавальна діяльність слідчого у разі зупинення досудового розслідування продовжується, хоча матиме більш «усічений» вигляд.

Окрім того в зупиненому досудовому розслідуванні строків на таке зупинення у КПК України не передбачено, відповідно пізнавальна діяльність слідчого може проводитись невстановлений проміжок часу, а рішення про зупинення досудового розслідування прийматись невизначену кількість разів [3, с. 100]. Водночас на практиці, як справедливо зазначає Т. О. Лоскутов, зупинення досудового розслідування призводить до зменшення інтенсивності розслідування, внаслідок чого значно збільшується фактичний проміжок часу від внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР до розгляду обвинувачення незалежним і безстороннім судом [4, с. 102]. Також при відсутності встановлених часових меж зупинення досудового розслідування і при неможливості повною мірою користуватись процесуальними засобами пізнання, прокурор як процесуальний керівник досудового розслідування не бере до уваги критерій «спосіб здійснення слідчим своїх повноважень» (п. 3 ч. 3 ст. 28 КПК України), тому процесуальна діяльність слідчого протікає повільно та обмежено, за винятком, передбаченим ч. 5 ст. 280 КПК України щодо розшуку підозрюваного. На наш погляд, це створює обґрунтовані ризики, пов'язані з низькою ефективністю та можливим затягуванням кримінального провадження, порушуючи не лише принцип розумності строків, а й право на справедливий судовий розгляд. Тому інститут зупинення

досудового розслідування не вирішує питання належного захисту прав, свобод і законних інтересів людини, а головним чином слугує для неправомірного збереження строків досудового слідства, регулюючи їх у бік збільшення.

На особливу увагу заслуговує положення ч. 5 ст. 219 КПК України, відповідно до якого строки із дня винесення постанови про зупинення кримінального провадження до дня її скасування входять у загальні строки досудового розслідування [5, с. 238]. За такого підходу особа, якій повідомлено про підозру має може переховуватися від органів досудового розслідування до спливу визначених кримінальним процесуальним законом строків пізнавальної діяльності слідчого, так як час протягом якого здійснювався його розшук включається до строків, передбачених ч. 3 ст. 219 КПК України. Це необґрунтовано звужує межі пізнавальної діяльності слідчого, який у разі зупинення досудового розслідування спрямовує зусилля на розшук особи, а не на пізнання обставин вчинення кримінального правопорушення, оскільки поведінка підозрюваного, якого оголошено у розшук, не враховується, на відміну від строків давності притягнення до кримінальної відповідальності, які зупиняються, якщо особа, що вчинила злочин переховується від слідства (ч. 2 ст. 49 КК України). Тому, як стверджує М. С. Цуцкірідже, підозрюваному стає вигідно переховуватися від слідства якомога довше, коли йому гарантується, що строк із дня винесення постанови про зупинення кримінального провадження до дня її скасування включається у зазначені строки [5, с. 239]. Дійсно, якщо особа успішно переховується від органів досудового розслідування аж до спливу строків пізнавальної діяльності слідчого, у подальшому може оскаржити постанову про зупинення кримінального провадження та вимагати закриття кримінального провадження на підставі п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України.

Таким чином, врегулювання у КПК України зупинення та відновлення досудового розслідування вбачається недоцільним через ризик зниження ефективності досудового розслідування в цілому, та через необхідність виконання формальної роботи щодо складання процесуальних документів зокрема [6, с. 14]. З огляду на зазначене, на нашу думку, правова регламентація зупинення досудового розслідування у чинному КПК України втрачає будь-яку пізнавальну сутність. По-перше, пізнавальна діяльність слідчого відбувається в «усіченому» вигляді внаслідок заборони проводити слідчі (розшукові) дії, що знижує ефективність розслідування (окрім винятку – ч. 5 ст. 280 КПК України), по-друге, розтягується строк кримінального провадження, що супроводжується істотним порушенням прав і свобод учасників кримінального провадження, по-третє, допускається створення сприятливих умов уникнення кримінальної відповідальності для особи, яка переховується від органів досудового розслідування та оголошена в розшук.

Аналогічне питання постає щодо регламентації строків досудового розслідування до моменту повідомлення особі про підозру. Тобто якщо в кримінальному провадженні особі повідомлено про підозру, тоді досудове розслідування має закінчитися протягом двох місяців (п. 4 ч. 3 ст. 219 КПК України), але якщо слідчий відтягуватиме цей процес і після внесення відомостей до ЄРДР не повідомлятиме про підозру, період слідства може тривати безстроково. Здається, що в подібних випадках слідчий повинен керуватись розумними строками, що є прямою вимогою ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – ЄКПЛ) [7], але протягом цього часу слідчий необмежений у використанні засобів пізнання обставин вчинення кримінального правопорушення, маючи можливість продовжувати неконтрольоване кримінальне переслідування конкретної особи. Тому відсутність строків дозволяє слідчому навмисно затягувати кримінальне провадження шляхом неповідомлення особі про підозру, а відповідно, здійсню-

вати пізнавальну діяльність свавільно, без жодних часових обмежень. Як засвідчує практика ЄСПЛ, це призводить до порушення права особи на судовий розгляд упродовж розумного строку, що є складовою права на справедливий судовий розгляд згідно ст. 6 ЄКПЛ [8, с. 79]. Вочевидь відсутність у особи процесуального статусу підозрюваного не лише розширює часові межі досудового розслідування, а й не дозволяє належним чином реалізувати своє право на захист від кримінального переслідування, оскільки особа наділяється правами та обов'язками сторони захисту лише після набуття такого статусу (ст. 42 КПК України), в тому числі й правом залучати захисника.

Висновки. Регламентація часових меж пізнавальної діяльності слідчого має наступні нормативні недоліки. Існування правової регламентації зупинення досудового розслідування (ст. 280 КПК України) не сприяє забезпеченню розумності строків пізнання обставин вчиненого кримінального правопорушення. Зупинення досудового розслідування призупиняє строки пізнавальної діяльності слідчого, хоча остання фактично може продовжуватися шляхом реалізації інших (крім слідчих (розшукових) дій) пізнавальних засобів, а також використання всіх пізнавальних засобів для з'ясування місцезнаходження підозрюваного. Тобто, незважаючи на нормативне обмеження часових параметрів досудового розслідування, пізнання слідчим обставин кримінального провадження в «усіченому» вигляді може тривати і надалі. Це негативно впливає на ефективність пізнавальної діяльності слідчого та дотримання розумного строку такої діяльності, оскільки при фактичному розширенні часових меж пізнавальної діяльності слідчого (винятки, передбачені ч. 5 ст. 280 КПК України) не береться до уваги такий критерій як «спосіб здійснення слідчим своїх повноважень» (п. 3 ч. 3 ст. 28 КПК України), процесуальна діяльність

слідчого може здійснюватися лише в обмеженому вигляді щодо використання деяких (не всіх) пізнавальних засобів.

Крім того, за діючими наразі приписами КПК України пізнавальна діяльність слідчого до моменту повідомлення особі про підозру немає чітких часових меж, крім «розумних». Враховуючи те, що критерії розумних строків не завжди беруться до уваги слідчим та прокурором під час досудового розслідування, слідчий до дня повідомлення особі про підозру може здійснювати пізнавальну діяльність свавільно, без жодних часових обмежень. Це не сприяє забезпеченню прав і свобод як потерпілого, так і підозрюваного на стадії досудового розслідування.

Наявність у змісті кримінального процесуального закону норми щодо включення строку з моменту прийняття процесуального рішення про зупинення досудового розслідування до моменту скасування такого рішення у загальні строки досудового розслідування (ч. 5 ст. 219 КПК України) не обґрунтовано звужує часові межі пізнавальної діяльності слідчого. Оскільки у змісті вказаного нормативного положення не враховуються поведінка підозрюваного, який може тривалий час переховуватися від органів досудового розслідування до спливу строків пізнавальної діяльності слідчого, а потім успішно оскаржити постанову про зупинення кримінального провадження та вимагати закриття кримінального провадження на підставі п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України.

До того ж нормативні приписи ч. 5 ст. 219 КПК України щодо неврахування поведінки підозрюваного під час розширення часових меж на час зупинення досудового розслідування в результаті оскарження відповідного процесуального рішення суперечать нормі ч. 2 ст. 49 КК України, змістом якої враховується поведінка особи під час перебігу строку давності притягнення особи до кримінальної відповідальності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цуцкірідзе М. С. Щодо меж пізнавальної діяльності слідчого. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2018 № 35. Т. 2. С. 76–79.
2. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення самостійності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури: Закон України від 08.12.2023 № 3509-IX. *Офіційний вісник України*. 12.01.2024. № 6. Стор. 15. Ст. 255.
3. Волобуєва О. О., Городецька М. С., Лоскутов Т. О., Кубарев І. В., Шульга А. О. Кримінальний процес України: досудове розслідування: навч. посіб. / за заг. ред. В. М. Бесчастного. Кривий Ріг: Вид. Р. А. Козлов, 2019. 122 с.
4. Лоскутов Т. О. Предмет правового регулювання у кримінальному процесі: дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2016. 445 с.
5. Цуцкірідзе М. С. Кримінальна процесуальна діяльність слідчого: теорія та практика : монографія. Київ: Алерта, 2020. 562 с.
6. Лоскутов Т. О. Правове регулювання строків досудового розслідування в умовах воєнного стану. *Правовий часопис Донбасу*. 2022. № 2 (79). С. 11–18.
7. Конвенція про захист прав і основних свобод людини від 4 листопада 1950 р. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13. Ст. 270.
8. Лобойко Л. М. Кримінальний процес: підручник. Київ: Істина, 2014. 432 с.